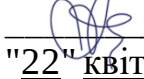

Міністерство освіти і науки України
Бердянський державний педагогічний університет
Кафедра соціальної роботи та інклюзивної освіти

Допущено до захисту

Завідувач кафедри

 Катерина ПЕТРОВСЬКА
"22" квітня 2025

**СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНА ПІДТРИМКА ПІДЛІТКІВ ІЗ
ТРУДНОЩАМИ СОЦІАЛЬНОЇ ВЗАЄМОДІЇ У
ЗАГАЛЬНООСВІТНЬОМУ ЗАКЛАДІ**

Кваліфікаційна робота бакалавра

Виконавець: здобувачка
першого (бакалаврського)
рівня вищої освіти, групи м405СР-р
Галузь знань 23 Соціальна робота
Спеціальність 231 Соціальна робота
Освітньо-професійна програма:
"Соціальна робота та соціальна педагогіка"
Анастасія ТИТАРЕНКО

Керівник:
асистент Алла МЕЛЬНИЧУК

Рецензент:
к. пед. н., доц. Наталя ЗАХАРОВА

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ ПІДТРИМКИ ПІДЛІТКІВ З ТРУДНОЩАМИ СОЦІАЛЬНОЇ ВЗАЄМОДІЇ..	6
1.1. Правова культура демократичного суспільства як ціннісний орієнтир соціальної взаємодії	6
1.2. Особливості соціальної взаємодії у підлітковому середовищі.....	17
Висновки до першого розділу.....	25
РОЗДІЛ 2. ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ ПІДТРИМКИ ПІДЛІТКІВ З ТРУДНОЩАМИ СОЦІАЛЬНОЇ ВЗАЄМОДІЇ У ЗАГАЛЬНООСВІТНЬОМУ ЗАКЛАДІ.....	26
2.1. Діагностика труднощів соціальної взаємодії у підлітковому середовищі...	26
2.2. Соціально-педагогічна програма з підтримки соціальної взаємодії підлітків у закладі загальної середньої освіти.....	36
Висновки до другого розділу.....	45
ВИСНОВКИ	46
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	48
ДОДАТКИ.....	53

ВСТУП

Першоосновою демократичного ладу є людина, а її життя, честь, гідність, права і свободи – найвищими соціальними цінностями. Система освіти все більше орієнтується на гуманізацію, прищеплення дітям, підліткам, молоді загальнолюдських і національних цінностей, покладених в основу прав і свобод людини та громадянина, що сьогодні актуалізується з причини повномасштабного вторгнення російської федерації в Україну, порушення прав людини на життя та свободу, необхідності внутрішньої та зовнішньої міграції. Об'єктивні та індивідуальні чинники можуть спричинити депресію, зміну ціннісно-правових орієнтацій та поведінки.

Тому, на сучасному етапі життя українських дітей важливою стає роль соціальної взаємодії, комунікації у сучасному підлітково-комунікаційному просторі; пошук нових підходів у визначенні сутності соціальної взаємодії та її впливу на процеси формування молодого покоління; роль та значення соціальних інституцій, фахівців із соціальної роботи та соціально-педагогічної діяльності в умовах закладів освіти.

Вивченню значення правової культури для формування правосвідомої поведінки дітей присвятили праці О. Дзьобань, М. Кащук, Є. Підлісний, І. Яковлюк, Г. Васянович. Проблему формування правової культури в контексті соціалізації молодого покоління досліджували А. Донцов, О. Петришин, І. Яковлюк, О. Пунько, А. Фурман та інші.

Дослідженню соціально-педагогічних та психологічних особливостей соціальної взаємодії та соціальної комунікації присвятили свої праці М. Прищак, О. Пунько, В. Різун.

У контексті сучасних досліджень соціальна взаємодія розглядають І. Левченко, В. Носатов як важливий інструмент розвитку суспільства, зокрема правової культури; соціальні комунікації трактуються як система суспільної взаємодії, яка включає різні способи, принципи та засоби встановлення або припинення контактів, вважає В. Різун та інші.

Теоретичний аналіз джерельної бази засвідчив, що більшість досліджень зосереджені на детальному вивченні правової поведінки, культури в контексті не порушення прав та гідності людини, але бракує досліджень щодо побудови соціальної взаємодії та комунікації на сталій правознавчій основі з реальними практичними діями.

Аналіз тематики сучасних наукових досліджень призводить до висновку про необхідність приділити увагу змісту комунікаційних процесів у діяльності соціальних інститутів та соціальних практик на основі інтерактивних форм та методів з покращення комунікативного простору ЗЗСО та мінімізації труднощів соціальної взаємодії, комунікації школярів, що й обумовило вибір теми кваліфікаційної роботи: **«Соціально-педагогічна підтримка підлітків із труднощами соціальної взаємодії у загальноосвітньому закладі»**.

Мета дослідження: теоретично обґрунтувати та розробити соціально - педагогічну програму на засадах правової культури для підтримки підлітків з труднощами соціальної взаємодії.

Завдання дослідження:

1. Проаналізувати наукові джерела з теми дослідження: сутність понять; роль правової культури у формуванні соціальної структури особистості.
2. З'ясувати особливості та фактори впливу на соціальну взаємодію підлітків в умовах ЗЗСО.
3. Визначити рівень труднощів соціальної взаємодії підлітків в умовах комунікації.
4. Розробити соціально-педагогічну програму з підтримки соціальної взаємодії підлітків в умовах ЗЗСО.

Об'єкт дослідження: процес соціальної взаємодії підлітків в умовах ЗЗСО.

Предмет дослідження: соціально-педагогічні умови розвитку комунікативних та соціальних навичок підлітків.

Методи: теоретичні: аналіз науково-теоретичних джерел, систематизація та узагальнення наукових доробок, теоретичних матеріалів за обраною темою

дослідження; *емпіричні*: анкетування, соціометрія, соціограма, методики; бесіда, тренінг, диспут, дискусія, кейс-метод, круглий стіл, творчі завдання тощо.

Елементи наукової новизни одержаних результатів полягають у тому, що вперше проаналізовано схожість та відмінність ключових понять дослідження: «соціальна взаємодія» та «соціальна комунікація».

Теоретичне та практичне значення роботи. Матеріали кваліфікаційного дослідження можуть бути використані в роботі педагогів соціальних, психологічної служби закладу освіти при реалізації завдань з подолання проблем соціальної взаємодії та соціальної комунікації підлітків на засадах розвинутої правової культури.

Структура роботи. Кваліфікаційна робота складається з вступу, 2 розділів, висновків; загальний обсяг – 63 стор.; основний - 49 стор.; списку використаних джерел (40 найменувань), 5 таблиць, 4 додатків.

ВИСНОВКИ

1. На підставі аналізу наукових досліджень констатовано суспільне значення феномену соціальної взаємодії та комунікації, державної системи правової освіти, основних імперативів соціальної поведінки. Визначено, що важливим показником розвитку правової держави є рівень правової культури молоді, зокрема підлітків.

2. Проаналізовано сутність досліджуваних категорій, причини, критерії, особливості психологічних та поведінкових труднощів дітей; значення соціально-педагогічної підтримки осіб, які мають труднощі соціальної взаємодії та комунікації в умовах ЗЗСО.

3. Констатовано потребу в дієвих та інтерактивних формах і методах соціально-педагогічної роботи, зорієнтованих на мотивування учнів до оволодіння правознавчою інформацією, способами адекватного реагування та поведінки в життєвих ситуаціях.

4. За результатами діагностики виявлено три рівні сформованості труднощів соціальної взаємодії учасників цільової групи: достатній (16%), середній (40,5%), високий (43,5%), що дозволило визначити необхідність соціально-педагогічної роботи зі зміни ситуації середнього та високого рівнів комунікаційних проблем; сформулювати пріоритетні завдання соціально-педагогічної програми.

5. Специфіка групи здобувачів обумовила основні пріоритети в побудові соціально-педагогічної програми “Знай, спілкуйся, дій”: цілеспрямоване формування системи знань щодо основних правових норм і правил поведінки у контексті соціальної взаємодії, спілкування та активного запровадження у самосвідомість принципів життя та поведінки в соціумі.

6. Доведено, що дієвими соціально-педагогічними умовами впровадження програми є інтерактивні методи, такі як воркшопи, тренінги, квести, мозкові штурми та аналіз кейсів., творчі завдання, вправи на рефлексі та ін. Такий підхід не лише забезпечує ефективне засвоєння матеріалу, але й стимулює активну участь, критичне мислення та практичне застосування отриманих знань в діях.

7. Спрогнозовано, що соціально-педагогічна програма сприятиме

підвищенню рівня правової поінформованості, формуванню необхідних соціально-комунікативних навичок, здатності ефективно будувати та залагоджувати комунікацію в учнівському середовищі, слідувати вимогам правових норм та правової поведінки такої особистості, яка має розвинуту правосвідомість, відчуває гордість за свою родину, школу та Батьківщину.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Алещенко В. І. Правове виховання у механізмі формування правової свідомості : навч.-метод. посіб. / В. І. Алещенко. – Київ : НАОУ, 2008. – 224 с.
2. Безпалько О. В. Соціальна педагогіка: теорія і технології : підручник [для студ. вищ. навч. закл.] / [Т. Ф. Алексєєнко, Т. П. Басюк, О. В. Безпалько та ін.]. – Київ : Центр учбової літератури, 2012. – 368 с.
3. Білан Н. І. Соціальні комунікації в інформаційному суспільстві // Наукові записки Інституту журналістики. – 2014. – Т. 56. – С. 171–175.
4. Васянович Г. Методологічні контексти педагогічної науки на сучасному етапі [Електронний ресурс] / Г. Васянович // Педагогіка і психологія професійної освіти. – 2013. – № 3. – С. 9–30. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pippo_2013_3_3 (дата звернення: 10.01.2025).
5. Воднік В. Д. Проблеми правового виховання і формування правової культури / В. Д. Воднік // Правова культура і громадянське суспільство в Україні: стан і перспективи розвитку : матеріали міжнар. наук. конф., м. Харків, 12 жовтня 2007 р. / [редкол. : Ю. П. Битяк, І. В. Яковюк, Г. В. Чапала]. – Харків : Право, 2007. – С. 15–16.
6. Воронова І. В. Правова культура як умова становлення і функціонування громадянського суспільства / І. В. Воронова // Правова культура і громадянське суспільство в Україні: стан і перспективи розвитку : матеріали міжнар. наук. конф., м. Харків, 12 жовтня 2007 р. / [редкол. : Ю. П. Битяк, І. В. Яковюк, Г. В. Чапала]. – Харків : Право, 2007. – С. 322–324.
7. Ганзенко О. О. Формування правової культури особи в умовах розбудови правової держави Україна : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01 / О. О. Ганзенко. – Запоріжжя : Запорізький юридичний інститут МВС України, 2002. – 198 с.
8. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник / С. У. Гончаренко. – Київ : Либідь, 1997. – 376 с.
9. Дзьобань О. П. До питання про місце правового виховання в сучасному українському суспільстві / О. П. Дзьобань // Правова культура і громадянське суспільство в Україні: стан і перспективи розвитку : матеріали міжнар. наук.

конф., м. Харків, 12 жовтня 2007 р. / редкол. : Ю. П. Битяк, І. В. Яковюк, Г. В. Чапала. – Харків : Право, 2007. – С. 66–69.

10. Діденко Г. Особливості впливу психоемоційних станів на формування девіантної поведінки підлітків і вчинення дрібного хуліганства // Юридична психологія. – 2023. – № 2 (33). – С. 79–85.

11. Діденко Н., Токарева В. Теоретичні засади соціальної взаємодії в публічному управлінні в контексті суспільних змін // Філософсько-психологічні проблеми соціальної взаємодії в системі сучасного управління : монографія / за заг. ред. Н. Г. Діденко. – Кривий Ріг : Вид. Р. Козлов, 2019. – С. 7–21.

12. Донцов А. В. Формування моральних механізмів поведінки студентської молоді / А. В. Донцов. – Харків, 2000. – 234 с.

13. Жидкова Н. М. Розвиток критичного мислення у процесі вирішення правових ситуацій на уроках правознавства / Н. М. Жидкова // Педагогічні науки : теорія, історія, інноваційні технології. – 2010. – № 6 (8). – С. 164–175.

14. Захарова Н. М. Професійна підготовка соціального педагога: теоретико-практичний контекст : колективна монографія / за заг. ред. О. Гуренко. – Донецьк : ЛАНДОН-XXI, 2013. – С. 31–67.

15. Зверєва І. Д. Особливості формування особистості підлітка : навч.-метод. посіб. / за заг. ред. К. Левченко, І. Трубавіної. – Київ, 2008. – 312 с.

16. Ілійчук Л. В., Вережак Л. Формування громадянської компетентності учнів: сучасні підходи та досвід упровадження в умовах НУШ // Гірська школа Українських Карпат. – 2021. – № 24. – С. 104–107.

17. Касинюк Л. А. Проблеми формування правової культури української молоді // Юридичний науковий електронний журнал. – 2019. – № 1. – С. 28–31.

18. Когут С. Девіантна поведінка дітей та молоді: проблеми й шляхи подолання // Вісник Львівського університету. – 2009. – Вип. 24. – С. 190–197. – Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/old_jrn/natural/vlnu (дата звернення: 10.01.2025).

19. Кащук М. Г. Основні принципи реалізації правового виховання старшокласників у другій половині XX століття / М. Г. Кащук // Молодий вчений. – 2014. – № 12 (15). – С. 301–303.

20. Курбан О. В. Соціальна комунікація в системі сучасного наукового знання // Інформаційне суспільство. – 2009. – Вип. 10. – С. 64–66.

21. Левченко І. Соціум. Документ. Комунікація. – Вип. 14. – С. 253–265. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/cdk_2022_14_14 (дата звернення: 28.02.2025).

22. Наказ Міністерства освіти і науки України "Про деякі питання реагування на випадки булінгу (цькування) та застосування заходів виховного впливу в закладах освіти" від 28.12.2019 № 1646.

23. Національна програма правової освіти населення: Указ Президента України від 18.10.2001 № 992/2001. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/992/2001#Text> (дата звернення: 28.02.2025).

24. Носатова В. М. Сучасні підходи до вивчення поняття «Соціальна взаємодія» / В. М. Носатова // Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах. – 2022. – № 80, Т. 2. – С. 106–109.

25. Оржеховська В. М. Профілактика правопорушень серед неповнолітніх / В. М. Оржеховська. – Київ, 1996. – 238 с.

26. Організація соціально-педагогічної підтримки школярів групи ризику: метод. посіб. / [Алексєєнко Т. Ф., Жданович Ю. М., Куниця Т. Ю., Малиношевський Р. В., Сергєєва Н. В.] ; за заг. ред. Т. Ф. Алексєєнко. – Київ: ТОВ "Задруга", 2017. – 168 с.

27. Особливості соціально-психологічного супроводу дітей «групи ризику»: форми та методи [Електронний ресурс]. URL: <http://www.if.gov.ua/news/3205> (дата звернення: 28.02.2025).

28. Петришин О. В., Яковюк І. В. Правова свідомість і правова культура / О. В. Петришин, І. В. Яковюк // Загальна теорія держави і права / за ред. М. В. Цвіка, В. Д. Ткаченка, О. В. Петришина. – Харків, 2002. – С. 246–247.

29. Підлісний Є. В. Формування правової культури майбутніх економістів: монографія / Є. В. Підлісний ; МОН України, Уманський держ. пед. ун-т імені Павла Тичини. – Умань: Візаві, 2021. – 182 с.

30. Постанова Кабінету Міністрів України "Про затвердження Державної соціальної програми "Молодь України" на 2021–2025 роки" від 02.06.2021 № 579. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-zatverdzhennya-derzhavnoyi-cilovoyi-socialnoyi-programi-molod-ukrayini-na-20212025-roki-ta-vnesennya> (дата звернення: 28.02.2025).

31. Позняк С. І. Комунікативні практики та стратегії соціальної взаємодії в контексті громадянської та національної самоідентифікації студентської молоді // Проблеми політичної психології та її роль у становленні громадянина Української держави : зб. наук. пр. / за заг. ред. М. М. Слюсаревського. – Київ : Міленіум, 2012. – Вип. 13. – С. 75–84.

32. Прищак М. Д. Комунікація, спілкування, комунікативність: категоріальний аналіз // Вісник Вінницького політехнічного інституту. – 2021. – № 2. – С. 5–7. – Режим доступу: <https://visnyk.vntu.edu.ua/index.php/visnyk/article/view/1696> (дата звернення: 03.12.2024).

33. Пунько О. В. Правове виховання як основний чинник формування правової культури особи в умовах розбудови правової держави України // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Право. – 2014. – Вип. 27, Т. 1. – С. 42–46.

34. Різун В. В. Начерки до методології досліджень соціальних комунікацій [Електронний ресурс] // [Наукова сторінка професора Володимира Різуна] / Інститут журналістики. – Київ, 2011. – Режим доступу: сторінка професора Володимира Різуна (дата звернення: 03.12.2024).

35. Рудкевич Н. І. Методика соціально-педагогічної роботи : навч.-метод. посіб. – Львів : Растр-7, 2021. – 324 с. – С. 147–165.

36. Сизоненко А. Детермінанти злочинної поведінки неповнолітніх // Юридичний вісник. – 2021. – № 6.

37. Скоробагатська О. Проблема Інтернет-залежності підлітків у сучасних психолого-педагогічних дослідженнях // Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології. – 2019. – № 10 (94). – С. 186–200.

38. Статистичний бюлетень «Адміністративні правопорушення в Україні : / Держстат України. – 2017. – Режим доступу: https://ukrstat.gov.ua/druk/publicat/Arhiv_u/15/Arch_ap_bl.htm (дата звернення: 15.01.2025).

39. Фурман А. В., Морщакова О. Соціальна культура // Психологія і суспільство. – 2015. – № 1. – С. 26–36. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Psis_2015_1_5 (дата звернення: 12.12.2024).

40. Яковюк І. В. Правова культура і її вплив на розвиток системи освіти // Вісник Академії правових наук України. – 2008. – № 1 (52). – С. 47–49.